

СЕКЦІЯ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.072

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-2-5

МОЖЛИВОСТІ ПРИКЛАДНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОРОЗВИВАЛЬНИХ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Бугерко Ярослава Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет

Ja.buherko@gmail.com
ORCID 0000-0002-9138-5350

У статті розглянуто організаційно-технологічні особливості реалізації розвивально-діагностичної діяльності. Показано, що розвивальна діагностика – це інноваційний напрям розроблення методів розпізнавання індивідуальних психологічних особливостей особи чи групи і водночас технологія діагностичного обстеження. **Мета** статті – обґрунтування технології ефективного використання проблемно-ситуаційних методів розвивального діагностування осіб юнацького віку. До діагностичного комплексу **методів** дослідження ввійшли опитувальник визначення індивідуального вияву рівня рефлексивності А.В. Карпова – В.В. Пономарьової та розвивальна методика А.В. Фурмана, О.Є. Фурман «Наскільки відповідальна Ви особистість». **Результати** дослідження показали наявність взаємозалежності між показниками рефлексивності й рівнем громадянської відповідальності учасників діагностування. Розроблена й емпірично апробована циклічно-вчинкова організаційно-технологічна схема зреалізування розвивально-діагностичної діяльності розриває механізм дії розвивального діагностичного процесу, в якому обстежувані є не пасивними об'єктами впливу психолога, а активними суб'єктами власної пізнавально-пошукової діяльності. Аналіз одержаних результатів показав низький рівень громадянської відповідальності у 26,65% та низьку рефлексивність у 33,3% обстежених студентів, що створює їм труднощі в осмисленні себе, свого місця в соціокультурному контексті, вказує на несформованість внутрішніх критеріїв продуктивного розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій, а відтак знижує перспективи саморозвитку. В умовах розвивального (проблемно-ситуативного) діяння через стимулювання механізму рефлексії відбувається актуалізація смислових структур «Я» суб'єкта, минулого життєвого досвіду, наявних знань, моральних цінностей та інваріантних сенсів. Результати дослідження показали, що емоційне проживання і розв'язування пропонує проблемних задач не лише розвиває пізнавально-ціннісну активність і самостійність учасників, а й стимулює їх саморефлексію, уможливорює «діалог» зі своїм внутрішнім світом, гармонізує розвиток найменш вираженої форми рефлексивності – ретроспективної. **Висновки:** виявлене взаємодоповнення діагностичних спроможностей і психорозвивального ефекту використання проблемно-ситуативних методів розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей особистості вказує на доцільність використання запропонованої технології розвивальної діагностики в освітньому процесі сучасного ЗВО.

Ключові слова: технологія діагностичного обстеження, розвивальна психодіагностика, проблемно-ситуаційні методики, особистісне зростання, освітній процес, громадянська відповідальність, рефлексія.

THE POSSIBILITIES OF THE PSYCHODEVELOPMENTAL DIAGNOSTIC TECHNIQUES APPLIED USING IN HIGHER SCHOOL

Buherko Yaroslava Mykolaivna,
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work
Ternopil National Economic University

ja.buherko@gmail.com
ORCID 0000-0002-9138-5350

In the article the organizational and technological features are considered of the developmental and diagnostic activity realization. It is shown that developmental diagnostics is an innovative direction of creation of the methods of recognition the personal or group individual psychological features and at the same time it is also the diagnostic examination technology.

The purpose of the article is to base the technologies of effective using of the problematic situational methods to diagnose persons of juvenile age. The A.Karpov-V.Ponomarova questionnaire for definition of an individual

reflexivity degree and the A.Furman-O.Furman developing technique “How responsible are you as a personality” are the part of research **methods** diagnostic complex.

Results of the research showed existing interdependence between the reflexivity indicators and the level of the diagnostic participant civic responsibility. The developed and empirically tested cyclically-functional organizational and technological scheme of realization of the developmental-diagnostic activity breaks away the action mechanism of the developmental diagnostic process in which the client is not a passive object of the psychologist influence but active subject of himself cognitive-search activity.

The analysis of the given results showed the low level of the civil responsibility in 26,65% and low reflexivity in 33,3% of the surveyed students. It creates difficulties for them to comprehend themselves and their place in socio-cultural context as well as indicates the lack of internal criteria for productive solving the problematic conflict situation and thus reduces the prospects of self-development. Under the conditions of developing (problematic situational) acting due to the stimulation of the reflection mechanism the actualization take place of the “I subject” semantic structures, past life experience, present knowledge, moral values and invariant meanings.

Results of the research showed that emotional examination and solving the proposed problems not only develop the participant cognitive-value activity and independence but also stimulate their self-reflexivity, make possible the “dialogue” with their inner world, and harmonizes the development of the retrospective form of reflexivity which is the most least pronounced one.

Conclusion: researched complementarity of the diagnostic possibility and psycho-developmental effect of using problematic situational method of the individual psychological personal features recognition points out the expediency of the using the proposed technology in the educational process of the modern institution of higher education.

Key words: *technology of diagnostic examination, developing psychodiagnostics, problem-situational techniques, personal growth, educational process, civic responsibility, reflection.*

Вступ

Сучасна психодіагностика – особлива сфера теоретичної і практичної діяльності професіоналів-психологів. Її виняткова роль як наукової дисципліни пов’язана з головним призначенням – бути надійним містком між відповідними теоретико-методологічними напрацюваннями і чинною суспільною практикою. Концептуальна модель розвивальної діагностики, як зазначає А.В. Фурман, має ту незаперечну перевагу, що обстоює проблемоцентровану психологію, яка взаємодоповнює різні види професійної психологічної роботи (теоретичну, методологічну, досвідно-практичну, експериментальну, проектно-конструкторську, методичну) задля основного – виявлення і розв’язання нагальних проблем життя як соціумів і груп, так і окремих осіб (Фурман, 2002: 149).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

У психологічній науці відчутна нагальна потреба розроблення і використання таких інноваційних діагностичних технологій, які дозволяють не лише повно і прицільно займатися вивченням конкретної ситуації, а й забезпечують розвиток і становлення відповідальної особистості, здатної до діалогу, до розуміння інших людей і культур, до активного творення і перетворення як зовнішнього, так і внутрішнього світу. А тому **метою статті** є обґрунтування принципів побудови та технології ефективного використання проблемно-ситуаційних методів розвивального діагностування осіб юнацького віку. **Основні завдання** – на основі аналізу сучасних концепцій і моделей психодіагностичної діяльності розкрити

проблемно-ситуаційну детермінацію розвивального впливу інноваційних методів діагностування; здійснити аналіз емпіричних результатів тестування студентів на предмет взаємодоповнення діагностичних спроможностей і психорозвивального ефекту використання проблемно-ситуативних методик.

2. Методологія та методи дослідження

Із метою системного аналізу розвивального підходу у психодіагностиці використано теоретичні (системно-структурний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація) та емпіричні методи (до діагностичного комплексу ввійшли опитувальник визначення індивідуального вияву рівня рефлексивності А.В. Карпова – В.В. Пономарьової (Карпов, 2003) та розвивальна методика А.В. Фурмана, О.Є. Фурман «Наскільки відповідальна Ви особистість» (Фурман, 2015)). Методологічними засадами дослідження є логіко-канонічна структура вчинку В.А. Роменця (Роменець, 2016) та циклічно-вчинковий підхід А.В. Фурмана (Фурман, 2013).

3. Результати та дискусії

Психодіагностична діяльність – складна система науково зорієнтованого практикування у сфері психології. Вона передбачає чітке визначення предмета, потреб, мотивів, мети, умов і засобів у кожному конкретному випадку індивідуального чи групового діяння. Варто зазначити, що діагност має справу з надскладними психодуховними явищами, які не можуть бути витлумачені спрощено, локально чи схематично.

У сучасній психологічній літературі детально описується діагностичний процес,

зокрема такі його основні етапи, як збір даних (Бурлачук, 2014, Носс, 2014), їх перероблення та інтерпретація (Максименко, 2017, Фурман А.В., 2018), прийняття рішення щодо діагнозу і прогнозу (Robert M. Gordon, Ronald W. Stoffey, 2014, Chapman, L. J., 2017, Hinrichs, J., ін., 2018). Водночас діагностична діяльність, її структура, форми, способи і засоби у їх взаємодоповненості розглядаються побіжно, майже відсутні дослідження психодіагностичної діяльності в системі її відтворення за логікою транслявання норм культури. Проте саме така діяльність «є найзмістовнішою реальністю у професійному практикуванні психолога, утверджується як базова універсальна цілісність, що охоплює і матеріал (діагностичні ситуації та їх учасників), і морфологію (структурно-рольові позиції та ролі останніх), і зв'язки та функції (цілі, завдання, установки, досвід, дії кожного учасника), і відповідні процеси та процедури» (Фурман, 2007).

Особливо актуальне зазначене в розвивальній психодіагностиці, предметом якої є не стільки розпізнавання складних психічних явищ, скільки ситуативний розвиток самої людини. *Розвивальна діагностика* – інноваційний напрям розроблення методів розпізнавання в сучасній психології індивідуальних психологічних особливостей особи чи групи і водночас технологія діагностичного обстеження, яка, як зазначає розробник проблемно-ситуативної (розвивальної) діагностики проф. А.В. Фурман, керується таким засадничим положенням: «Постановка психологічного діагнозу ґрунтується на проблемно-ситуативному опрацюванні обстежуваним стимульного матеріалу, що спричинює виникнення, розвиток і функціонування у його психодуховному світі внутрішніх проблемних ситуацій і задач, а відтак активізує аналітико-синтетичну діяльність, критичну і творчу рефлексію, прискорює загальний розумовий розвиток та розширює проблемно-діалогічне поле свідомості» (Фурман, 2002: 149).

У розвивальній діагностиці чітко дотримується загальна процедура психодіагностичного вивчення особистості, яка відіграє роль унікальної техніки діагностування як детально спланованого, покрокового діяння психолога. За таких умов психодіагностика постає не тільки як галузь професійної діяльності та специфічна гілка наукової творчості, а ще й безпосередня дійсність життя, спосіб світорозуміння і самозреалізування.

Для визначення ефективності проблемно-ситуаційних методів розвивального діагностування нами була обрана методика

А.В. Фурмана, О.Є. Фурман «Наскільки відповідальна Ви особистість» (Фурман О., 2015), яка ґрунтується на теоретико-методологічних напрацюваннях у сферах психології задачної організації соціального життя людини та зреалізовує засадничі положення ситуаційного підходу. В основі методики – теоретична концепція чотирьохкомпонентної структури відповідальності особистості О.Є. Фурман та окремі процедури ще двох, повною мірою оригінальних діагностичних методів: здійснення проблемно-ситуативної (розвивальної) діагностики культурно-психологічної грамотності педагогів (тест «Хто підніме папірець?») (Фурман, 2002) та вивчення відповідальності особистості методом аналізу цілісних життєвих ситуацій шляхом експертної оцінки найбільш відповідальних і найбільш невідповідальних осіб (Савчин, 1996).

Психологічне дослідження проводилося як експертно-діагностичний зріз. Об'єктом дослідження була студентська молодь Тернопільського національного університету спеціальностей «Психологія», «Соціальна робота», «Соціальне забезпечення» віком від 18 до 23 років. Дослідницька вибірка становила 120 осіб (по 60 студентів в експериментальній та контрольній групах). Вибір саме цієї категорії обстежуваних був зумовлений важливим етапом у житті молоді людини, коли не лише твориться культурна ідентичність особистості, а й формується її громадянська позиція, утверджується система ціннісних орієнтацій, інтересів та ідеалів.

Під час підбору методик ми враховували два аспекти: 1) важливою функцією розвивальної діагностики є рефлексивна, 2) рефлексія – один із ключових механізмів актуалізації високого рівня громадянської відповідальності особистості.

Розвиток рефлексії характеризуються гетерохронністю дозрівання різних її сторін, тому була обрана методика А.В. Карпова – В.В. Пономарьової «Опитувальник визначення індивідуальної міри вияву рефлексивності» (Карпов, 2003), яка досліджує дві основні сфери реалізації рефлексивних процесів – перебіг власного мислення, свідомості, діяльності, особистості, з одного боку, і зміст свідомості іншої людини, розмірковування за неї, розуміння її позиції і мотивів – з іншого. Одержані результати подані в табл. 1.

Як видно з таблиці 1, у представників експериментальної та контрольної груп немає істотних відмінностей у кількісних показниках рівня рефлексивності. Водночас одержані результати вказують на те, що у студентів денної форми навчання недо-

Таблиця 1

Рівень розвитку рефлексивності учасників експериментальної та контрольної груп, одержані за опитувальником «Визначення індивідуального виразу рівня рефлексивності» А.В. Карпова – В.В. Пономарьової у вересні 2018 року (вибірка 120 осіб, у %)

	Показник рефлексивності (у %)				
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Дуже високий
Експериментальна група	8,3	25,0	61,7	5,0	-
Контрольна група	6,7	26,6	60,0	6,7	-

статньо сформовані рефлексивні здатності які б, по-перше, давали змогу їм осмислити себе як цілісне Я; по-друге, в них не сформовані внутрішні критерії оцінки перспективи продуктивного розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій, які могли б стати еталонами їх особистісного саморозвитку; по-третє, неповно розвинена особистісна рефлексія як таке звернення на самого себе, яке спричиняє зміну уявлень про себе та про своє місце в соціокультурному контексті, а отже, зумовлює позитивне перетворення рефлексивно спроможної особистості.

Обстеження громадянської відповідальності за методикою А.В. Фурмана та О.Є. Фурман виявили певні особливості як у рівнях загальної відповідальності студентів, так і в розвитку її окремих компонентів (табл. 2; 3).

Аналіз результатів обстеження показав, що в переважній більшості студентів (70%) наявний середній рівень когнітивного компоненту відповідальності. Вони усвідомлюють сам предмет відповідальності, інстанції відповідальності, сприймають себе як суб'єктів відповідальної поведінки. Досить близьке співвідношення студентів із високим, середнім і низьким рівнем емоційно-мотиваційного аспекту відповідальності. Зазначений компонент відповідальності характеризує відповідні психічні стани, переживання, почуття, що виникають під впливом певного ставлення до прийнятих у мікросередовищі етичних норм, принципів, потреб, інтересів, готовність до певної лінії поведінки. Половина обстежених студентів реалізують поведінкову та вчинкову відповідальність, і їм притаманні сумлінне ставлення до виконання обов'язків, вимог, зобов'язань, завдань тощо, прагнення до якісного отриманого результату. У третини обстежених студентів – високий показник морально-духовного компонента відповідальності, однак майже половині притаманний низький його рівень, а тому поняття високих ідеалів та ідей, еталонних вчинків добра, краси, відданості, справедливості,

любові тощо є для них лише словами, а не дієвими спонуканнями до дії.

Якісна особливість психодіагностування в експериментальній групі полягала в тому, що обстежувани не були пасивними об'єктами впливу психолога, а активними суб'єктами власної пізнавально-пошукової діяльності. Вони аналізували пропоновані ситуації, звертаючись до засад свого ментального досвіду, розглядали їх на предмет відповідності внутрішнім умовам задачі, особливостям її структури. Відмінною особливістю розвивальної психодіагностики є те, що головне завдання (і прямий продукт) її – створення умов для прискорення, оптимізації психосоціального розвитку особистості, а постановка психологічного діагнозу є побічним продуктом. Тому психолог не лише організував процедуру діагностування, а й ініціював процес розвивальної взаємодії, в якій закріплювалася не адаптивна поведінка особистості, а виникала ситуація породження нових смислів сприйняття себе, стимулювалася потреба в саморефлексуванні, самовизначенні, в творчо-пошуковому ставленні до світу і до самого себе, а в підсумку – прийняття рішення стосовно перспектив власного самовдосконалення. Процедурна організація проведення діагностування в експериментальній групі передбачала чотири етапи (у форматі циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана): 1 – вхід у ситуацію діагностування (ситуаційний компонент вчинку), 2 – інтенціювання проблемно-діалогічної свідомості обстежуваних (мотиваційний компонент), 3 – реалізація процесу діагностування як учинення (дієвий компонент), 4 – рефлексія засад власного вчинення та ефект розвивальної післядії (дієвий компонент учинку). Результатом (продуктом) розвивального діагностування стало творчо-пошукове ставлення обстежуваних до світу і до самих себе, їх творча самореалізація і прагнення продуктивної свободи, формування відповідальної особистісної позиції.

Перший етап діагностування – емоційне входження у проблемно-конфліктну ситуа-

цію – завдяки особливим чином підбраному стимульному матеріалу авторської методики «Чи відповідальна Ви особистість?» максимально активізує механізми ідентифікації та рефлексії учасників розвивальної взаємодії. Відбувається актуалізація смислових структур Я суб'єкта, минулого життєвого досвіду, наявних знань, моральних цінностей та інваріантних сенсів. Використання стереотипів досвіду і шаблонів дій розв'язання ситуації стикається з відкриттям полізначності пропонованих ситуацій через аналіз множинності варіантів-розв'язків.

На наступному, *мотиваційному етапі* розвивального діагностування, відбувається переосмислення проблемно-конфліктної ситуації в контексті пошуку принципів конструктивного подолання виявлених суперечностей. Рефлексивне осмислення наявних суперечностей у процесі аналізу навчальних проблемних ситуацій запускає процеси усвідомлення латентних слабо усвідомлених компонентів Я-образу. Аналіз самозвітів учасників експериментальної групи показав, що зазначені процеси продовжуються і після проведення тестуван-

ня і часто призводять до рефлексивного переструктурування індивідуальних знань, норм, цінностей.

Відчуття себе активним суб'єктом власної діяльності сприяє адекватно-дієвому подоланню суперечностей проблемно-конфліктної ситуації через подальшу реорганізацію змісту особистого досвіду. Зазначене найбільш повно проявляється на етапі реалізації процесу *діагностування як учинення*. Тоді створюється особливий соціально-культурний простір, у якому відбувається багатовекторна реалізація розвивальної взаємодії психодіагностів і обстежуваних, конструюється простір вільного творчого пошуку кожного співучасника розвивальних взаємин. Це природно уможливорює цілеспрямований розвиток рефлексії – однієї з вагомих складових частин внутрішньої активності особистості, передумови зростання творчого потенціалу людини.

Розвиток рефлексивних процесів учасників розвивальної діагностики визначає ефект розвивальної післядії на *четвертому етапі* діагностування. Зазначені процеси

Таблиця 2

Рівень відповідальності учасників експериментальної та контрольної груп, одержані за методикою А.В. Фурмана, О.Є. Фурман «Наскільки відповідальна Ви особистість» у вересні 2018 року (вибірка 120 осіб, у %)

	Показник відповідальності (у %)								
	Вкрай високий	Дуже високий	Високий	Вище середнього	Середній	Нижче середнього	Низький	Дуже низький	Вкрай низький
Експериментальна група (ЕГ)	-	3,3	20,0	13,3	20,0	16,7	16,7	10,0	-
Контрольна Група (КГ)	-	5,0	18,3	15,0	20,0	15,0	18,3	8,3	-

Таблиця 3

Результати визначення компонентів відповідальності учасників експериментальної та контрольної груп, одержані за методикою А.В. Фурмана, О.Є. Фурман «Наскільки відповідальна Ви особистість» у вересні 2018 року (вибірка 120 осіб, у %)

Вид групи	Компоненти відповідальності (у %)							
	Когнітивний		Емоційно-мотиваційний		Поведінково-вольовий		Морально-духовний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	26,7	28,3	26,7	26,7	13,3	15,0	33,3	35,0
Середній	70,0	70,0	36,7	35,0	50,0	51,7	20,0	20,0
Низький	3,3	1,7	36,6	38,3	36,7	33,3	46,7	45,0

формовиявляються у здатності обстежуваних до усвідомленого контролю власного процесу мислення і, як показали наші дослідження (Бугерко, 2012), містять чотири етапи, починаючи від появи потреби в більш ефективній організації своєї мисленевої діяльності, через рефлексивну регуляцію, критичне осмислення наявних даних до збагачення суб'єкта рефлексії шляхом обґрунтування концептуальних структур вищого порядку узагальнення.

Аналіз результатів, одержаних під час проведення розвивальної методики А.В. Фурмана та О.Є. Фурман «Чи відповідальна Ви особистість?», засвідчив, що зазначена методика через активацію різних джерел проблемності (особливо суб'єктивно-особистісної невизначеності та ціннісно-сенсової неузгодженості) сприяє психосоціальному розвитку учасників розвивальної взаємодії, зокрема гармонізує розвиток найменш вираженої форми рефлексивності – ретроспективної (рис. 1).

Даний факт є дуже показовим з огляду на те, що саме цей вид рефлексивності обстежуваних мав найнижчий показник розвитку до початку експерименту. Зазначену динаміку пов'язуємо з особливостями використаної розвивальної методики, зокрема з її проблемно-ситуаційною детермінацією розвивального впливу. Людина, проживаючи у світі, завжди перебуває в ситуації змінній, нестабільній, часто проблемній чи критичній. Саме через динаміку життєвих ситуацій вона взаємодіє зі світом і реалізує себе. Однак не кожна ситуація буде роз-

вивальною. До розвитку приводить лише задачно організована проблемна ситуація. Саме вона є початковим моментом мисленевого процесу і стимулює виникнення *внутрішньої проблемної ситуації* (Фурман, 2002), а відтак забезпечує розвиток рефлексії в учасників розвивального діагностування. Психологічний аналіз пропонує проблемних ситуацій, необхідність їх емоційного проживання і розв'язування, написання самозвітів, побудова психологічних профілів власної відповідальності не лише сприяли розвитку пізнавально-ціннісної активності і самостійності учасників експериментальної групи, а й стимулювали їх саморефлексію, що уможливило «діалог» зі своїм внутрішнім світом.

Так, необхідність емоційного проживання і розв'язування пропонує проблемних задач не лише розвиває пізнавально-ціннісну активність і самостійність учасників, а й стимулює їх саморефлексію, що уможливує «діалог» зі своїм внутрішнім світом.

Ситуації суб'єктивно-особистісної невизначеності та ціннісно-сенсової неузгодженості, які найбільшою мірою проявились у процесі вирішування тестових задач, сприяли розгортанню внутрішньої роботи з осмислення учасниками діагностування себе і свого життя. Студенти в умовах психологічно безпечної (безоцінювальної) діагностики власних рис-ознак не лише одержали відомості про наявний рівень своєї громадянської відповідальності в чотирьох аспектах: когнітивному, емоційно-мотиваційному, поведінково-вольовому, мо-

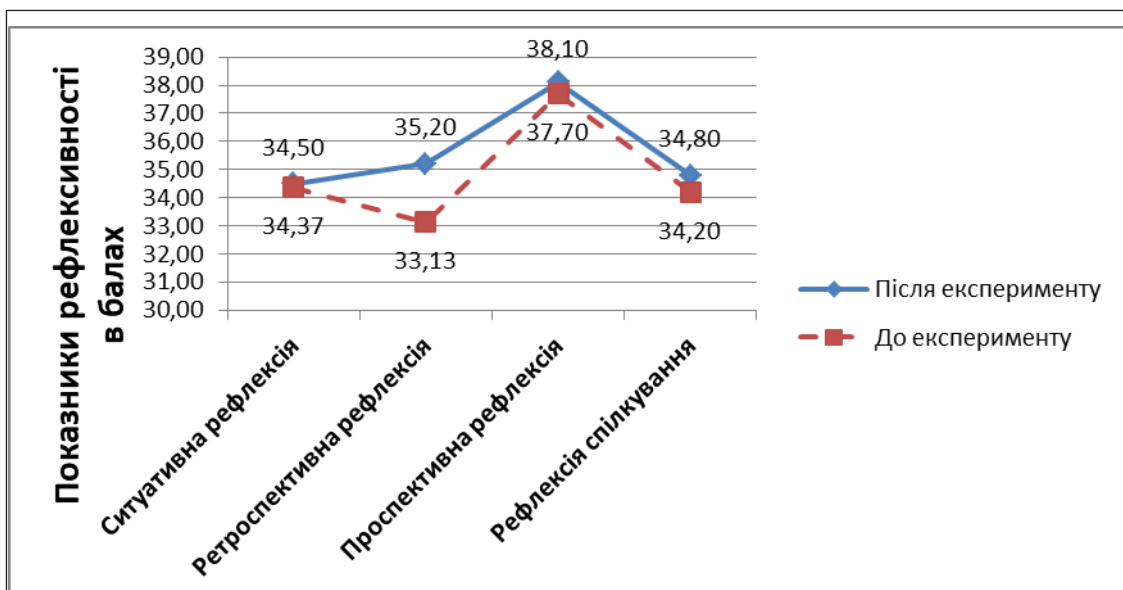

Рис. 1. Динаміка показників рефлексивності в студентів експериментальної групи за методикою «Визначення індивідуального виразу рівня рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової (вибірка 60 осіб, грудень 2018 р.)

рально-духовному, а й змогли побачити перспективи їх можливого самовдосконалення.

Аналіз самозвітів показав, що в учасників зросли вміння-здатності до самоаналізу, самоконтролю та самомотивації, вони глибше почали усвідомлювати свою індивідуальність, визначати свою позицію в соціумі, відбулось звернення, інверсія у глибину себе, вироблення критичного ставлення до способу свого теперішнього життя.

Зазначені результати підкреслюють значну евристичність і продуктивність розвивальної діагностики як у плані соціокультурного розвитку учасників розвивального процесу, так і в ракурсі їхнього ціннісно-смыслового збагачення.

Висновки

1. Розвивальна діагностика – це інноваційний напрям розроблення методів розпізнавання в сучасній психології індивідуальних психологічних особливостей особи чи групи і водночас технологія діагностичного обстеження. Психодіагностичний процес у розвивальній діагностиці розглядається як взаємодія психолога та обстежуваного, опосередкована психодіагностичною методикою, кінцевим результатом якого є не лише постановка психологічного діагнозу,

а й психосоціальний розвиток обстежуваного.

2. Використання діагностичних процедур і принципів ситуаційного підходу уможливує виявлення того психологічного змісту, який залишається прихованим під час використання традиційних методик, та створює нові можливості для саморозвитку особистістю самої себе як цілості, переважно завдяки збагаченню психосфери людини внутрішніми еталонами самопобудови, які виникають у процесі подолання проблемно-критичних ситуацій.

3. Виявлене взаємодоповнення діагностичних спроможностей і психорозвивального ефекту використання проблемно-ситуативних методів розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей особистості вказує на доцільність використання запропонованої технології використання розвивальної діагностики в освітньому процесі сучасного ЗВО. Водночас перспективним є вивчення розвивального потенціалу проблемно-ситуативних методів діагностування на предмет взаємозв'язку та взаємовпливу розвитку рефлексивних спроможностей учасників обстеження та феноменологічних проявів відповідальності особистості (її типів, форм, видів та рівнів).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугерко Я.М. Рефлексивна психодіагностика як позиційний метод рефлекспрактики. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 12. 2012. № 36(60). С. 305–310.
2. Бурлачук Л. Психодіагностика особистості: понятійний апарат та методи дослідження. *Психологія і суспільство*. 2014. № 4. С. 85–102.
3. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24. № 5. С. 45–57.
4. Максименко Ю., Фурман А. Майбутнє проєктивних методик: рефлексія прихованих можливостей. *Психологія і суспільство*. 2017. № 3. С. 51–58.
5. Носс И.Н. Качественные и количественные методы исследований в психологии. Москва : Изд-во Юрайт, 2014. 362 с.
6. Роменець В.А. Предмет і принципи історико-психологічного дослідження. *Академік В.А. Роменець: творчість і праці : зб.ст. / упоряд. П.А. М'ясоїд*. Київ : Либідь, 2016. С. 35–66.
7. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки. Київ : Україна-Віта, 1996. 130 с.
8. Фурман А.В. Генеза науки як глобальна дослідницька програма: циклічно-вчинкова перспектива. *Психологія і суспільство*. 2013. № 4. С. 18–36.
9. Фурман А.В. Обґрунтування системи базових концептів психологічної діагностики. *Психологія і суспільство*. 2007. № 4. С. 39–55.
10. Фурман А.В. Розвивальна діагностика психологічної грамотності педагога. Тест «Хто підніме папірець?». *Психологія і суспільство*. 2002. № 1. С. 119–153.
11. Фурман А.В. Психодіагностика : навч.-метод. модульний комплекс із дисципліни. 4 вид, скор. Тернопіль, 2018. 64 с.
12. Фурман О.Є. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 65–89.
13. Chapman L. J. Studies of psychodiagnostic errors of observation as a contribution toward a nondynamic psychopathology of everyday life. *Advances in Experimental Clinical Psychology: Pergamon General Psychology Series*, 2017. 123 p.
14. Hinrichs J., Dauphin V. B., Munday C. C., Porcerelli J. H., Kamoo, R. & Christian-Kliger, P. Assessing Level of Personality Organization With the Psychodiagnostic Chart: A Validity Study. *Journal of personality assessment*. 2018. P. 1–10.
15. Robert M. Gordon and Ronald W. Stoffey. Operationalizing the Psychodynamic Diagnostic Manual: A preliminary study of the Psychodiagnostic Chart. *Bulletin of the Menninger Clinic*. 2014. Vol. 78. No. 1. P. 1–15. URL : <https://doi.org/10.1521/bumc.2014.78.1.1> (дата звернення : 10.02.2019).

REFERENCES:

1. Buherko Ya. M. (2012). Refleksyivna psykodiagnostyka yak pozytsiinyi metod reflekpraktyky [Reflexive Psychodiagnostics as a Reflexpractice Positional Method]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova – Scientific journal of NPU named after M. P. Drahomanov* – 36 (60), 305–310 [in Ukrainian].
2. Burlachuk L. (2014). Psykodiagnostyka osobystosti: poniatyni aparat ta metody doslidzhennia [Personality psychodiagnostics: conceptual frameworks and research methods]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*. – 4, 85–102 [in Ukrainian].
3. Karpov A. V. (2003) Refleksivnost kak psichicheskoe svoystvo i metodika ejo diagnostiki [Reflexivity as mental property and method of its diagnosis] *Psihologicheskii zhurnal – Psychological Journal* - 5, T. 24, 45–57 [in Russian].
4. Maksymenko Yu., Furman A.V. (2017). Maibutnie proektyvnykh metodyk: refleksiia prykhovanykh mozhlyvostei [Future of projective technoques: reflection of hidden possibilities]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society* – 3, 51–58 [in Ukrainian].
5. Noss I.N. (2014). *Kachestvennyie i kolichestvennyie metody issledovaniy v psihologii [Qualitative and quantitative research methods in psychology]*. Moscow: Izd-vo Yurayt. 362 [in Russian].
6. Romenets V.A. (2016) *Predmet i pryntsyipy istoriko-psykholohichnoho doslidzhennia. Akademik V.A. Romenets: tvorchist i pratsi : zb.st. [Subject and principles of historical and psychological research]* Kyiv: Lybid, 35-66. [in Ukrainian].
7. Savchyn M. V. (1996) *Psykholohiia vidpovidalnoi povedinky [Psychology of the Responsible Behavior]*. K.: Ukraina-Vita, 130 [in Ukrainian].
8. Furman A. V. (2013) Heneza nauky yak hlobalna doslidnytska prohrama: tsyklichno-vchynkova perspektyva [Genesis of science as global research program cyclical act perspective]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society* – 4, 18–36 [in Ukrainian].
9. Furman A. V. (2007). Obhruntuvannia systemy bazovykh kontseptiv psykholohichnoi diahnostryky [Substantiation of the Psychological Diagnostics base concepts system]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 4, 39–55 [in Ukrainian].
10. Furman A. V. (2002). Rozvyvalna diahnostryka psykholohichnoi hramotnosti pedahoha. Test «Khto pidnime papirets?» [Developmental Diagnostics of the Teacher Psychological Literacy. Test “Who will Raise a Piece of Paper?”]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 1, 119–153 [in Ukrainian].
11. Furman A. V. (2018) *Psykodiagnostyka: navch.-metod. modulnyi kompleks iz dystsypliny [Psychodiagnostics: educational-methodical modular complex in discipline]*. Ternopil – 4 vyd, 64. [in Ukrainian].
12. Furman O. Ye. (2015). Hromadianska vidpovidalnist osobystosti yak predmet psykholohichnoho doslidzhennia [Personal Civil Responsibility as the Psychological Research Subject]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 1, 65–89 [in Ukrainian].
13. Chapman, L. J. (2017). Studies of psychodiagnostic errors of observation as a contribution toward a nondynamic psychopathology of everyday life. *Advances in Experimental Clinical Psychology: Pergamon General Psychology Series*, 123
14. Hinrichs, J., Dauphin, V. B., Munday, C. C., Porcerelli, J. H., Kamoo, R., & Christian-Kliger, P. (2018). Assessing Level of Personality Organization With the Psychodiagnostic Chart: A Validity Study. *Journal of personality assessment*, 1-10.
15. Robert M. Gordon and Ronald W. Stoffey (2014). Operationalizing the Psychodynamic Diagnostic Manual: A preliminary study of the Psychodiagnostic Chart. *Bulletin of the Menninger Clinic*. Vol. 78, No. 1, pp. 1-15. <https://doi.org/10.1521/bumc.2014.78.1.1>

Стаття надійшла до редакції 27.02.2019.
The article was received 27 February 2019.